

Микола Пісенко
студент 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: к.і.н., старший викладач Маркевич О. В.

Внесок Паїсія Хілендарського в утвердження болгарської державності

Розвиваючись в умовах подвійного гніту: з одного боку – турецької влади, з другого – грецької патріархії і духовенства (фанаріоти), болгарське відродження висувало вимоги відстоювати рідну мову, національну школу, незалежну від грецької патріархії церкву, а також, за власну державність. Болгарське відродження чекало свого відкривача, яким став чернець Хілендарського та Зографського монастирів Паїсій.

Становище болгарського народу було тяжким, усі селяни незалежно від можливості платили державний податок – десятину, котру збирали державні чиновники. Місцева влада примушувала селян виконувати різні роботи, а сама годувалась за рахунок селян, обираючи їх. Турецькі війська, коли проходили через болгарські села, грабували мешканців. Безправ'я, беззахисність від свавілля влади і побори податкових чиновників, насилля з боку турок і свого аги – все це характеризувало положення основної маси болгарських селян [3, с. 93].

Багатовікове турецьке володарювання не могло не вплинути на національну свідомість болгарського народу. Частина болгар прийняла іслам і через декілька поколінь втратила почуття національності. Інша частина, здебільшого жителі міст, поступово еллінізувалася. Цьому сприяла особлива політика грецького православного кліру та своєрідність системи освіти в Болгарії. Болгарські школи, як правило контролювалися греками й освічені прошарки болгарського суспільства еллінізувалися, переймаючи грецькі звичаї та мову, а якщо пам'ятали болгарську мову, то писали на ній грецькими літерами, видаючи себе за греків. Носієм національної свідомості виступало болгарське селянство, яке зберігало традиції своїх пращурів [4, с. 477].

У цей період тривало поступове становлення болгарської національної свідомості. Слово «болгарин» мало презирливий відтінок і було по суті прізвиськом тотожним російсько-українським «безголовий», «мужик» [4, с. 477].

Болгарська культура цілком відбивала становище народу. У ході бойових дій і наступних погромів було знищено величезну кількість пам'яток архітектури та мистецтва. У вогнищах пожеж згоріли давні рукописи, що розповідали про героїчну минувшину Болгарії. Позбавлення народу історичної пам'яті – таким було одне з головних завдань османів [2, с. 98].

За цих умов було досить складно зберегти й розвивати національну культуру. Особливу роль у збереженні культурних традицій відіграли монастирі: Рильський, Бачківський, Хілендарський. При монастирях діяли школи, в яких не тільки викладали предмети

канонічного циклу, а й навчали читати і писати. Тут також переписували релігійні книги. Особливе місце в них посідали житія святих, канонізованих за вірність православній церкві. Описані в житіях муки постраждалих за віру поставали моральним прикладом для всього болгарського народу [4, с. 478].

За умов занепаду освіченості та кризи літератури великого значення набував фольклор. Одним із найпопулярнішим жанрів народної творчості початку XVI–XVIII ст. є гайдуцькі пісні. На них виховувалися цілі покоління болгар. У цих творах особливо проявляється ненависть до гнобителів, містяться заклики до боротьби з турками, а також з іншими поневолювачами [2, с. 112].

Тяжко позначилося османське володарювання й на болгарській архітектурі. Загарбники забороняли християнам споруджувати будинки та храми, вищі чи більші за турецькі. Церкви своїми розмірами нагадують звичайні будинки й не дуже вирізняються орнаментом. Зазнав своєрідної кризи й живопис. Іслам забороняв зображувати живі істоти й над творами живопису нависала небезпека мусульманського фанатизму. З усіх видів малярства фактично збереглося тільки іконописання [1, с. 124].

Незважаючи на помітний занепад культури, в цей період поступово виникли певні передумови для болгарського національного Відродження.

Першим ідеологом болгарського національно-визвольного руху є чернець Хілендарського та Зографського монастирів – Паїсій. Біографічні відомості про життя Паїсія Хілендарського вичерпуються витягами з його головної праці «Слов'яно-болгарська історія». Припускають, що він народився близько 1722 р. в районі міста Банско, Македонія, звідки походив його батько. Не отримавши ніякої освіти, в 1745 р. він прибув у святі Афонські гори, у Хілендарський монастир, де займався самоосвітою. У 1762 р. почав писати історію свого народу. Працюючи над книгою, він використовував історичні матеріали на російському перекладі: «Книгу историографию початия имене, славы и расширения и их царей и владетелей» (1722 р.) дубровницького абата Мавро Орбини і книгу італійського кардинала Цезаря Барона «Годовые дела церковные» (1719 р.). Ці та інші джерела лягли в основу праці Паїсія Хілендарського «Історія слов'яно-болгарська», яка була не тільки нагадуванням про минулу велич Болгарської держави, а й закликом до сучасників поважати рідну мову, культуру, Батьківщину [1, с. 128].

Основну частину твору складає «Зібрання історичне о народі і о царях болгарських», «О вчителях словенських». Ці розділи розповідають про походження болгар, як розвивались і формувались незалежні болгарські царства, як з'являлась слов'янська церква та писемність.

В цій книзі Паїсій виступає як син свого часу, стурбований витягом практичного досвіду із історії. Паїсій звертається до громадян, тисне на совість тих, хто звертається на чужу політику і на чужу мову, хто соромиться признати себе болгарином. Докір таким громадянам проходить через весь твір.

Протиставляючи славетній минувшині принизливу дійсність, Паїсій Хілендарський звертався до патріотичних почуттів болгар. При цьому, винуватцями політики денаціоналізації він вважав не тільки османів, а й греків. Праця Паїсія містила, таким чином, першу писемну програму духовного відродження болгар яке, на його думку, було можливим лише через просвітницьку роботу, освідченість народних мас [3, с. 96].

Паїсій Хілендарський досяг своєї мети. Він пробудив у болгарському народі патріотичні почуття. Історія зберегла досить багато імен його послідовників. Найвідоміший із них – єпископ Софроній Врачанський [4, с. 480].

Перша рукописна копія книги Паїсія була зроблена в 1765 р. Софронієм Врачанським і згодом неодноразово переписувалася і передруковувалася в Болгарії. Чернетка «Слов'яно-болгарської історії» після довгих років суперечок була повернена до Греції президентом Болгарії Петром Стояновим.

Святий Паїсій Хілендарський входить до числа десяти найбільш відомих болгар всіх часів. На його честь названі Пловдивській університет і математична гімназія Софії, встановлено пам'ятники. Постановою уряду Болгарії від 28 липня 2000 р. була заснована нагорода Св. Паїсія Хілендарського, що присуджується щорічно діячам культури, які зробили значний внесок в розвиток Болгарії. Також Паїсій Хілендарський зображений на державній банкоті номіналом в два болгарських лева.

Список використаної літератури:

1. Историография истории южных и западных славян: [Учебное пособие] / за ред. Л. В. Горина, В. Г. Карасев, Г. Ф. Матвеев, З. С. Ненашева, И. В. Созин. – М.: изд. МГУ, 1987. – 423 с.
2. Краткая история Болгарии: С древнейших времен до наших дней. – Москва : Наука. – 1987. – 558 с.
3. Чорній В. П. Історія Болгарії / В. П. Чорній. – Львів : ПАІС. 2007. – 404 с.
4. Яровий В.І. Історія західних та південних слов'ян. Курс лекцій / В. І. Яровий – К., 1996. – 630 с.